

Walter Thys (Hg.), *Ein Landsturmmann im Himmel. Flandern und der Erste Weltkrieg in den Briefen von Herman Nohl an seine Frau*, Leipzig, Leipziger Universitätsverlag, 2005, 359 pp., ill., ISBN 3-86583-070-6 | Deze bronnenpublicatie bevat 233 (van in totaal 605) brieven die de Duitse soldaat Herman Nohl uit België naar zijn vrouw thuis stuurde tijdens de bezetting in de Eerste Wereldoorlog, vanaf de winter van 1915 tot kort na de wapenstilstand in 1918. Nohl voerde voor de Etappeninspektion der IV. Armee organisatorische taken uit, vanuit zijn bureau in Gent, de stad die voor hem een “*zweiter Heimat*” werd (p. 274, brief van 19 oktober 1918), en op reis in het ‘Etappengebied’. Nohl was voor de oorlog docent filosofie aan de universiteit van Jena. Tijdens de oorlog voelde hij de nood aan van sociale en morele *Bildung* bij de soldaten c.q. het Duitse volk, wat hem ook na de oorlog niet meer losliet: tijdens de jaren twintig en dertig werd Nohl een van de belangrijkste Duitse pedagogen, o.m. als initiator van de volkshogeschoolbeweging, de Göttinger Schule – verschillende scholen in Duitsland dragen overigens ook nu nog zijn naam.

Uit de gepubliceerde brieven blijkt een groeiende belangstelling en waardering voor Vlaanderen (door de samensteller “een omgekeerd Stockholmsyndroom” genoemd). Nohl leest Vlaamse auteurs (o.a. Cyriel Buysse, August Vermeylen, Hendrik Conscience) en vertaalt zelfs naar het Duits (Timmermans’ *Pallieter*). De tussen zijn militaire gezellen intellectueel eenzame Nohl zoekt ook het gezelschap van Vlaamse kunstenaars (o.a. Albijn Van den Abeele, Albert Servaes, Jozef Cantré, George Minne, Felix Timmermans, James Ensor, Stijn Streuvels, Hugo Verriest) en academici (o.a. Lucien Brulez, Johan H. Labberton). Hij speculeert geregeld over de Vlaamse ‘volksaard’ en schrijft er zelfs een

essay over (*Die idyllische Seele Flanderns*, 1916). Voor Nohl is het ‘Vlaams’, dat hij vlot leert lezen, en ook kan spreken, een beginnende cultuurtaal, zonder eenvormige schrifttaal (p. 93, brief van 21 mei 1916: daardoor zijn volgens hem in de Vlaamse cultuur overigens het gevoel, de humor en de mystiek sterker aanwezig dan in de Franse of Duitse geesteswereld); hij legt daarbij geen verband met het Nederlands. Zijn belangstelling voor Vlaanderen heeft daarenboven niets van doen met de officiële *Flamenpolitik*. Hoewel hij vrij vlug de sociolinguïstische barrière aanvoelt, en interesse heeft voor de gelijkenissen tussen Vlamingen en Duitsers, kan de Vlaamse strijd niet op zijn sympathie rekenen, zelfs niet de installatie in ‘zijn’ stad van de ‘Von Bissing-universiteit’, met verschillende professoren die ondertussen goede kennissen waren geworden (cf. supra; hij probeerde ook – vergeefs – het lot te verhelpen van de Gentse professoren Henri Pirenne en Paul Fredericq, die naar Duitsland gedeporteerd waren): Nohl blijft in de eerste plaats Duits-nationalistisch denken. Hoewel hij ook over de Duitse ‘volksaard’ een kritische mening heeft, bv. wanneer hij een Antwerpse dienst citeert volgens wie “*Die Deutschen zwei Magen [haben] und kein Herz*” (p. 222) of wanneer hij lacht met de Duitse parlementsvoorzitter die de communist Otto Rühle meldt dat “*die Aufforderung zur Revolution unzulässig [ist]. Ich rufe den Abgeordneten Rühle zur Ordnung*” (p. 282). Deze uitgave is een model van een bronnenpublicatie: de brieven werden uitstekend geannoteerd, met een uitvoerige en deskundige heuristische en inhoudelijke inleiding, vele illustraties en uitgeleid door een primaire en secundaire bibliografie en een persoonsregister; daarenboven werden twee belangrijke teksten van Nohl over Vlaanderen (cf. supra en *F. Timmermans: Das Jesuskind in Flandern*, 1919) afgedrukt. De brieven zijn interessante en aangename lectuur, met boeiende milieuschilderingen en typeringen

van personen, rond het leven in Gent en in vele andere plaatsen in Vlaanderen tijdens de oorlog, peilingen naar de houding van de bevolking en de weerslag van gesprekken met prominente Vlamingen onder wie een aantal flaminganten (zoals Herman Vos en Antoon Jacob, "*der charaktervollste von den Genter Universitätsleuten*": p. 274, brief van 23 oktober 1918). [Luc Boeva]
